

BARBARA ŁABĘDZKA

Towarzystwo Dawida Rubinowicza w Bodzentynie

Franciszek Reszczyk – pracownik Magistratu ostrowieckiego, jego życie i śmierć (1902–1944)

Słowa kluczowe: miasto Ostrowiec Świętokrzyski, Magistrat ostrowiecki, Franciszek Reszczyk – pracownik Magistratu, II Wojna Światowa, Obóz Koncentracyjny Gross-Rosen

Keywords: town of Ostrowiec Świętokrzyski, municipality of Ostrowiec, Franciszek Reszczyk – an employee of the municipality, World War II, Gross-Rosen concentration camp

Streszczenie: W artykule przedstawiono sylwetkę mieszkańca Ostrowca Świętokrzyskiego – Franciszka Reszczyka, urodzonego 28.01.1902 r. Ważnym momentem w życiu bohatera artykułu było podjęcie pracy w Magistracie ostrowieckim w listopadzie 1928 r. Dzięki swojej nienaganej pracy awansował na stanowisko Kierownika Biura Ewidencji Ludności w Wydziale Administracyjnym, a w czerwcu 1943 r. został Kierownikiem tego Wydziału. Przez piastowanie tego stanowiska miał bezpośredni kontakt z mieszkańcami miasta, zarówno Polakami, jak i Żydami. Pomagał ludziom w zdobywaniu odpowiednich dokumentów, które dawały im możliwość przeżycia w czasach wojennych, pod okupacją hitlerowską. Za tę nieocenioną pomoc mieszkańcom został zadencjonowany do gestapo przez konfidenta współpracującego z Niemcami. Aresztowano go i poddano licznym przesłuchaniom w Ostrowcu Świętokrzyskim. W następstwie aresztowania wywieziono Franciszka Reszczyka do Obozu Koncentracyjnego w Gross-Rosen, gdzie został rozstrzelany 5.05.1944 r. Ponadto w artykule dokonano krótkiego rysu historycznego miasta Ostrowca na tle wydarzeń, które miały miejsce w okresie międzywojennym i częściowo w okresie działań wojennych II wojny światowej.

Abstract: The article presents the biography of an inhabitant of Ostrowiec Świętokrzyski, Franciszek Reszczyk, who was born on January 28, 1902. An important moment in his life was when he started working at the Ostrowiec Town Hall in November 1928. An impeccable employee, he was promoted to Head of the Population Register Office in the Administration Department, and in June 1943 he became Head of this Department. In this position, he had direct contact with the town inhabitants, both Poles and Jews. He helped individuals obtain the needed documents that offered the

opportunity to survive the war and Nazi occupation. For this reason, he was denounced to the Gestapo by an informant who cooperated with the Germans. He was arrested and subjected to numerous interrogations in Ostrowiec Świętokrzyski. Following his arrest, Franciszek Reszczyk was taken to the Gross-Rosen concentration camp, where he was shot on May 5, 1944. The article also provides a concise overview of some events that took place in Ostrowiec during the interwar period and during World War II.

Wstęp

Życie Franciszka Reszczyka, urodzonego w Ostrowcu¹ 28 stycznia 1902 r.², zawsze było związane z tym miastem. Po latach nauki i służby wojskowej dostał posadę w Magistracie ostrowieckim. Praca w Magistracie, w Wydziale Administracyjnym, sprawiła, że posiadał wiele kontaktów z mieszkańcami miasta, tak z Polakami, jak i Żydami. W czasie II wojny światowej był zaangażowany w działalność konspiracyjną na rzecz pomocy mieszkańcom. Jego bezinteresowne działania dla osób potrzebujących doprowadziły do prześladowania go przez gestapo. Został aresztowany, a w czasie śledztwa prowadzonego przez hitlerowców był często przesłuchiwany. W konsekwencji wywieziono Franciszka Reszczyka do obozu KL Gross-Rosen (dzisiejsza Rogoźnica)³, gdzie został rozstrzelany 5 maja 1944 r.⁴

Zasadniczym celem artykułu jest wypełnienie wciąż dostrzegalnej luki w wiedzy o funkcjonowaniu pracowników w niedużych miastach, w Magi-

¹ „W pierwszym okresie istnienia miasto posiadało trzy nazwy: Ostrów, Tarnowiec i Ostrowiec. Ostatecznie utrwaliła się nazwa Ostrowiec. W 1937 r. wprowadzono nazwę Ostrowiec Świętokrzyski, podkreślając w ten sposób bliskość miasta do Gór Świętokrzyskich i Świętego Krzyża”. <https://www.ostrowiecki.eu/powiat/charakterystyka/> [dostęp: 8.02.2021].

² Archiwum Zakładowe Urzędu Miasta w Ostrowcu Świętokrzyskim (dalej: AZUM), sygn. 249, Akta osobowe Reszczyk Franciszek, k.b.p. Świadectwo urodzenia Nr 52.

³ Cz. Pilichowski, *Hitlerowskie obozy i ośrodki przymusowego odosobnienia oraz ich rola w realizacji programu ludobójstwa i zagłady narodu Polskiego*, w: *Obozy hitlerowskie na ziemiach polskich 1939–1945. Informator encyklopedyczny*, Warszawa 1979: „Pojęcie – obóz koncentracyjny – używane przez władze III Rzeszy, nie odpowiadało funkcji, jaką ten typ obozu faktycznie spełnił w systemie zbrodni hitlerowskich. Obóz koncentracyjny (...) począwszy od 1 IX 1939 r. był nie tylko obozem aresztu ochronnego i koncentracji, lecz przede wszystkim obozem koncentracji i zagłady”, s. 18; Konzentrationslager (KL) Gross-Rosen – niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny istniejący w latach 1940–1945 r. na obszarze administracyjnym państwa niemieckiego (III Rzeszy) nieopodal wsi Rogoźnica w dzisiejszej Polsce, s. 425–428.

⁴ Archiwum Domowe w Ostrowcu Świętokrzyskim – zbiory własne autorki (dalej: AD), Pismo z Muzeum Gross-Rosen, z dn. 19 grudnia 2012 r., znak: DG.430-374/1654/12.

stratach, w szczególnym czasie okresu międzywojennego i działań wojennych. Charakterystyka sylwetki Franciszka Reszczyka pozostaje w ścisłej korelacji z procesami zachodzącymi w Ostrowcu. Istnieje bowiem potrzeba uwypuklenia i opisanie etosu pracy przedwojennego i działającego w czasie działań wojennych pracownika, wyrażającego się w kilku niekwestionowanych wartościach charakterystycznych dla grupy pracowników samorządowych, a mianowicie patriotyzmie, oddaniu pracy i odpowiedzialności za jej jakość – postawie zgodnej z wartościami państwowca-samorządowca. Podejmując ten temat, warto zauważyć, że będzie to wartość dodana dla lokalnej społeczności, która żyje w dzisiejszym Ostrowcu Świętokrzyskim i nie ma dostatecznej wiedzy o swoich zasłużonych dla miasta poprzednikach.

1. Miasto Ostrowiec Świętokrzyski. Krótki rys historyczny

Po latach niewoli ludność Ostrowca, według danych z roku 1917, liczyła 15 tys. osób, z czego 59% obywateli było pochodzenia żydowskiego, z biegiem lat odsetek Żydów systematycznie się zmniejszał. W latach późniejszych nastąpił nagły wzrost liczby mieszkańców, która osiągnęła w 1921 r. 19 705 osób. Przyrost liczby mieszkańców związany był z rozwijającym się przemysłem hutniczym oraz z licznymi zmianami granic miasta Ostrowca. Okoliczne miejscowości włączano do miasta, co w efekcie dało silny przyrost demograficzny, a liczba mieszkańców w 1931 r. wynosiła 25 908 osób⁵. Strukturę narodowo-wyznaniową miasta Ostrowca w latach 1921–1939 przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Liczba mieszkańców Ostrowca w latach 1921–1939

Lata	Liczba mieszkańców	Polacy		Żydzi		Inni	
		liczba	%	liczba	%	liczba	%
1921	19 705	9 565	48,6	10 095	51,2	45	0,2
1931	25 908	15 975	61,7	9 881	38,1	52	0,2
1939	30 017	18 938	63,1	11 079	36,9	–	–

Źródło: R. Renz, *Ostrowiec w międzywojniu (1918–1939)...*, s. 165.

⁵ K. Urbański, *Ostrowiec w czasie I wojny światowej 1914–1918*, w: *Ostrowiec Świętokrzyski. Monografia historyczna miasta*, red. W. Kotasiak, Ostrowiec Świętokrzyski 1997, s. 149; R. Renz, *Ostrowiec w międzywojniu (1918–1939)*, w: *Ostrowiec Świętokrzyski...*, s. 164.

Największa liczba mieszkańców pochodzenia żydowskiego skupiona była w centrum miasta wokół rynku. Tu mieszkali i tu prowadzili swoje interesy handlowe. Polacy natomiast w dużej mierze pracowali w Zakładach Ostrowieckich, gdzie rozwijał się przemysł hutniczy, w cukrowni w Częstocicach, w fabryce materiałów ogniotrwałych czy w cegielni⁶. Miasto w okresie międzywojennym przechodziło kryzys lat trzydziestych, ludzie tracili pracę, w konsekwencji powodowało to w wielu rodzinach ubóstwo finansowe – spadła siła nabywczą pieniądza. Duże zakłady przemysłowe również przechodziły kryzys, kierownictwo było zmuszone zwalniać pracowników. Nieco lepsza sytuacja zaczęła się rysować dla gospodarki Ostrowca po roku 1935. Miasto powoli dźwigało się z kryzysu.

Pierwszą Radę Miejską wyłoniono decyzją Carsko-Królewskiej Komendy Obwodowej w Opatowie z dnia 25 listopada 1916 r., z czterech kurii wybrano 31 radnych, w tym z piątej kurii wybrano Feliksa Reszczyka, dziadka Franciszka Reszczyka⁷. Dnia 3 stycznia 1917 r. wybrano skład Zarządu Miasta, czyli tzw. Magistratu. W głosowaniu przy wyborze ławników na ogólną liczbę 32 radnych między innymi Teofil Reszczyk, ojciec Franciszka Reszczyka, uzyskał 21 głosów. Powołano również sekcje: szkolną, techniczną, sanitarną, żywnościową, dobroczynną oraz finansową, w której uczestniczyło dziewięć osób, w tym Teofil Reszczyk⁸.

Wybory w Ostrowcu do Rady Miejskiej zostały przeprowadzone 10 lipca 1918 r. Liczbę radnych miasta ustalono na 32 osoby. Podzielono miasto na cztery kurie, z każdej z nich wytypowano po ośmiu radnych. Burmistrzem wybrano Kazimierza Zapałowskiego. Pierwsza Rada Miejska stworzyła podwaliny pod organizację samorządu miejskiego w niepodległym Ostrowcu. Drugie wybory odbyły się dnia 31 sierpnia 1919 r., wówczas wybrano 24 radnych miasta, było w niej: 10 robotników, 5 rzemieślników, 3 kupców i 6 osób spośród ostrowieckiej inteligencji. Burmistrzem Ostrowca został Adam Mrozowski (członek Narodowo-Chrześcijańskiego Stronnictwa Ludowego). Burmistrz wraz ze swoim zastępcą i trzema ławnikami tworzyli Magistrat miasta. Kolejne wybory samorządowe miały miejsce 8 czerwca 1927 r. Prezydentem wybrano Kazimierza Buškę (przedstawiciela Klubu Mieszkańskiego)⁹. Dnia 12 maja 1929 r. odbyły się kolejne wybory do Rady Miejskiej, prezydentem miasta został na kolejne lata Kazimierz Buško, zaś przewodniczącym Rady miejskiej został inż. Mieczysław

⁶ R. Renz, *Ostrowiec w międzywojniu...*, s. 170.

⁷ W.R. Brociek, *Ostrowiecka Rada Miejska w okresie okupacji austriackiej*, „Walczyliśmy o stal” nr 33-34, 9-16.09.1988

⁸ Tamże.

⁹ R. Renz, *Ostrowiec w międzywojniu...*, s. 189.

Radwan (lider Bezpartyjnego Bloku Gospodarczego)¹⁰. W czerwcu 1932 r. prezydentem Ostrowca został wybrany Michał Sokół (działacz Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem)¹¹. Ostatnie wybory w okresie międzywojennym w Ostrowcu Świętokrzyskim odbyły się 22 maja 1939 r.¹²

Czas II wojny światowej dla mieszkańców Ostrowca Świętokrzyskiego, jak i dla milionów Polaków, był bardzo ciężki i trudny. Nowa sytuacja, z jaką wszystkim przyszło się zmierzyć, była czasem bólu, troski o drugiego człowieka, poświęcenia, pomocy i wielkiego strachu. W tym okresie osadzone są losy bohatera tego artykułu, który, tak jak wiele innych osób, pomagał potrzebującym Polakom i Żydom.

W dniu 7 września 1939 r. do Ostrowca Świętokrzyskiego wjechały niemieckie czołgi. Niemcy w pierwszej kolejności zajęli Zakłady Ostrowieckie, następnie wydali polecenie oddawania broni i radioodbiorników. Wprowadzono godzinę policyjną¹³. Okupanci niemieccy zajmowali kwatery najczęściej w domach prywatnych, jak i w szkołach¹⁴.

Ostrowiec Świętokrzyski znalazł się w granicach Generalnego Gubernatorstwa, które zostało 12 października 1939 r. utworzone dla obszarów polskich ze stolicą w Krakowie¹⁵, powiat opatowski wszedł do dystryktu radomskiego, a wraz z nim Ostrowiec. Miasto stanowiło duże skupisko ludności i było ważnym dla Niemców obszarem, dlatego zostawiono większość urzędów w mieście. Wybrane stanowiska obsadzono Niemcami lub Volksdeutscheami, komisarzem miasta został Brunon Motschall, a zastępcą Kuhn (brak imienia)¹⁶. Niemcy zmusili zatrudnionych urzędników Magistratu do pozostania na swoich stanowiskach. Niektórych zatrudniono w charakterze policjantów¹⁷.

Okupanci zlikwidowali Radę Miejską, a jej prawie wszystkich przedstawicieli wzięto jako zakładników do niewoli¹⁸. Powołali na stanowiska nowe osoby,

¹⁰ Tamże..., s. 190.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ Tamże, s. 199-200.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ A. Albert, *Najnowsza historia Polski 1918–1980*, Warszawa 1991, s. 310, autor podaje: „Generalnym Gubernatorem mianowano Hansa Franka”.

¹⁶ W.R. Brociek, *Okres II wojny światowej...*, s. 200.

¹⁷ Tamże; W. Pronobis, *Świat i Polska w dwudziestym wieku*, Warszawa 1990, s. 227-228, autor podaje: „W dniu 7 października 1939 r., czyli na dzień przed formalną aneksją części ziem polskich, Hitler mianował Reichsführera SS Heinricha Himmlera szefem nowego Urzędu Komisarza Rzeszy do Spraw Umocnienia Niemczyzny. Podstawowym zadaniem tego Urzędu miało być osadzenie Niemców na zagarniętych ziemiach polskich, po uprzednim wysiedleniu lub zgładzeniu mieszkających tam Polaków i Żydów”.

¹⁸ K. Urbański, *Zagłada społeczności Żydowskiej Ostrowca Św. w okresie II wojny światowej*, s. 66, J. Woyno, *Kampania wrześniowa na Kielecczyźnie na tle wojny obronnej 1939 roku*,

m.in. burmistrzem został Adam Mrozowski, następnie Dionizy Janaszewski, od 1941 r. był nim Franciszek Baranowski, „Naczelnikiem Wydziału technicznego był inż. Józef Reński, Finansowego – Stanisław Matyas, Opieki Społecznej – Józef Trepczyński (następnie Czesław Gałkowski), Administracyjnego – Czesław Rebajn”¹⁹. Po śmierci Cz. Rebajna naczelnikiem tego Wydziału został Gustaw Słotwiński²⁰.

Korzystając z bogatego źródła, jakim są opracowania dotyczące Ostrowca Świętokrzyskiego autorstwa Waldemara Ryszarda Broćka, za autorem przytaczam: „Ostrowieckie gestapo liczyło 18 funkcjonariuszy. Gestapo prowadziło kartotekę organizacji niepodległościowych i ich działaczy. Informacje o polskim podziemiu pochodziły częściowo z donosów konfidentów, zeznań aresztowanych”²¹. Od marca 1940 r. siedzibą gestapo stały się budynki na ulicy Sienkiewicza 61-63²². Służba bezpieczeństwa SD mieściła się na ulicy Czystej. W 1943 r. do Ostrowca Świętokrzyskiego Niemcy sprowadzili sąd policyjny, na którego czele stał mjr SS Kurt, potem kpt. Rotmund. Odtąd na miejscu wykonywano wyroki śmierci²³. Terror oraz zbiorowa odpowiedzialność stały się powszechnymi metodami stosowanymi wobec ludności polskiej i żydowskiej na terenie Ostrowca. „Już 10 X 1939 r. policja bezpieczeństwa aresztowała 22 mieszkańców Ostrowca Świętokrzyskiego, których zatrzymano w odwet za akty sabotażu, jakie miały miejsce

s. 46-47, w: *Rejon Ostrowca Świętokrzyskiego w okresie II wojny światowej*, Materiały z konferencji naukowej Ostrowiec Św. dnia 27-28 września 1999 r., red. W.R. Brociek, Ostrowiec Świętokrzyski 1999.

¹⁹ W.R. Brociek, *Okres II wojny światowej...*, s. 204; organizacja sieci konspiracyjnej w pionie gospodarczym podległym Delegaturze RP i Komendzie Głównej AK: „22 stycznia 1943 r. rozkazem Komendanta Armii Krajowej, gen. Stefana Roweckiego »Grotą«, powołano Kierownictwo Dywersji Komendy Głównej Armii Krajowej (Kedyw). Wydzielony pion AK miał zajmować się organizacją i realizacją akcji bojowych okupanta, zamachami, sabotażem i wszelkimi działaniami skierowanymi przeciwko niemieckim władzom okupacyjnym na terenie Generalnego Gubernatorstwa, ziemiach wcielonych do III Rzeszy i na terytorium państwa niemieckiego. Kedyw powołano formalnie na mocy rozkazu nr 84 »Grotą« o nazwie Uporządkowanie odcinka walki czynnej (...). Na terenie okręgu radomskiego organizował Związek Odwetu por. Henryk Jaworski i ppor. Hipolit Krogulec (»Albiński«), tworząc placówki w przemyśle zbrojeniowym Radomia, a także w Kielcach, Skarżysku, Pionkach, Ostrowcu, Starachowicach, Częstochowie. W Zakładach Ostrowieckich grupy sabotażowe ZO tworzyli ppor. Wacław Wyczański (»Szwarc«), ppor. Józef Mularski (»Krzysztof«)”, s. 204, / http://www.kedyw.info/wiki/Organizacja_sieci_konspiracyjnej_w_pionie_gospodarczym_podleglym_Delegaturze_RP_i_Komendzie_Glownej_AK [dostęp: 27.02.2020].

²⁰ W.R. Brociek, *Okres II wojny światowej...*, s. 204.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

²³ Tamże.

na terenie miasta”²⁴. Wielu obywateli miasta działało w konspiracji, za swoje czyny byli aresztowani lub rozstrzeliwani²⁵.

Mieszkańcy Ostrowca Świętokrzyskiego żyli w ciągłym strachu i lęku przed okupantem. Uspokojenie nastąpiło dnia 16 stycznia 1945 r., kiedy do miasta wkroczyła Armia Czerwona, która wyparła oddziały niemieckie. W czasie wojny zginęło 16 tys. mieszkańców miasta. W maju 1945 r. podczas spisu ludności okazało się, że w mieście przebywało 193 Żydów, podczas gdy na początku wojny było ich w Ostrowcu Świętokrzyskim 11 tys.²⁶

2. Lata szkolne, życie prywatne i zawodowe Franciszka Reszczyka

Franciszek Reszczyk był synem Teofila i Rozalii (z d. Majewska) – Aneks 1. Z pokolenia na pokolenie jego przodkowie trudnili się szewstwem. Franciszek miał inne zainteresowania, chciał się kształcić. Rozpoczął naukę w Gimnazjum Państwowym im. Joachima Chreptowicza, jednak skończył tylko pięć klas tegoż gimnazjum. W roku szkolnym 1920/1921 uczęszczał do klasy V „b”. Zachowania był dobrego – jak pisał Dyrektor ówczesnego Gimnazjum²⁷.

Z życiorysu Franciszka Reszczyka możemy się dowiedzieć, że: „Wojna przerwała mi naukę, gdyż w 1918 wstąpiłem jako – ochotnik do wojska polskiego gdzie przebyłem całą kampanię w 5 p. p. Legionów”²⁸. Ochotniczą służbę wojskową odbył od dnia 12 lipca 1918 r. do 21 listopada 1920 r. (do dnia zawieszenia broni). Od dnia 1 października 1924 r. do 17 marca 1926 r. odbył obowiązkową służbę wojskową w 22 pułku ułanów²⁹. Z wyciągu z książeczki wojskowej dowiadujemy

²⁴ Tamże, s. 201.

²⁵ W. Roszkowski, *Historia Polski 1914–1991*, Warszawa 1992, s. 95.

²⁶ K. Urbański, *Zagłada społeczności Żydowskiej Ostrowca Św. ...*, s. 85-86.

²⁷ AZUM, sygn. 249, Reszczyk..., k.b.p., zaświadczenie. „Dyrekcja Gimnazjum Państwowe w Ostrowcu zaświadcza, że Reszczyk Franciszek, ur. dn. 28.01.1902 r. w Ostrowcu był uczniem klasy piątej: /V. b./: tutejszego gimnazjum do końca roku szkol. 1920/21”, z dnia 3 stycznia 1928 r.

²⁸ Tamże, k.b.p., pismo z 1928 r.

²⁹ Tamże, k.b.p., pismo od Prezydenta miasta Ostrowca K. Buški: „Komisja powołana w myśl § 21 statutu emerytalnego pracowników Magistratu Miasta Ostrowca do zaliczenia i doliczenia lat do wysługi emerytalnej – uchwałą z dnia 17 grudnia 1918 r. zaliczyła Panu do wysługi emerytalnej ochotniczą służbę wojskową od dnia 12 lipca 1918 r. do 21 listopada 1920 r. /do dnia zawieszenia broni/ podwójnie t.j. 4 lata 6 miesięcy 16 dni i od 21 października 1920 r. do 21 listopada 1920 r. pojedynczo 1 miesiąca – razem 4 lata 7 miesięcy 16 dni. Obowiązkowa służba wojskowa od dnia 1 października 1924 r. do 17 marca 1926 r. t.j. jeden rok 5 miesięcy 17 dni, ma wpływ na wysokość emerytury, nie daje natomiast prawa do

się, że był starszym szeregowym o specjalności wojskowej: piechota konna łączników wywiadu³⁰. Na podstawie w.w. danych Komisja przy Magistracie Miasta Ostrowca zaliczyła i doliczyła lata odbyte w wojsku do wysługi emerytalnej Franciszkowi Reszczykowi³¹. Po odbyciu służby wojskowej pracował jako woźny³². W rezerwie został przeniesiony do pospolitego ruszenia bez broni jako starszy szeregowy kat. D w dniu 21 kwietnia 1926 r.³³ – Aneks 2.

Franciszek Reszczyk miał 168 cm wzrostu, włosy ciemnoblonde, brwi ciemne, oczy piwne, nos wklęsły, usta normalne, brodę podłużną, twarz pociągłą³⁴. W dniu 9 kwietnia 1928 r. wziął ślub w parafii Waśniów, z Martą Janiną z d. Koftwa, ze wsi Nosów³⁵ – Aneks 3. Od dnia 24 listopada 1928 r. czynił intensywne starania w celu dostania się do pracy w Magistracie w Ostrowcu. Wakująca była posada poborcy podatkowego – nie został jednak na nią przyjęty³⁶. Od 1 listopada 1928 r. do 1 lutego 1929 r. w Magistracie brał czynny udział w pisaniu list wyborczych do Rady Miejskiej³⁷. W marcu 1929 r. skierowano do F. Reszczyka pismo następującej treści:

Na podstawie art. 47 p. 7 dekretu o samorządzie miejskim z dnia 4.II.1919 r. / Dz. Pr. Nr 13 poz. 140/ i po zasięgnięciu opinii Rady Przybocznej na posiedzeniu w dniu 25 lutego 1929 r. przyjmuję pana z dniem 1 lutego 1929 r. do przygotowawczej służby miejskiej, w charakterze praktykanta na trzymiesięczny okres próbny, za wynagrodzeniem 150 złotych /sto pięćdziesiąt/, płatnym miesięcznie z góry³⁸.

roszczenia emerytury. O tem Pana zawiadamiam, z tem, że od powyższej decyzji Komisji wolno wnieść odwołanie do Komisji II. instancji, które wnieść należy do Magistratu w ciągu dni 14 od dnia doręczenia³⁹; k.b.p. Wyciąg z ksiąteczki wojskowej z dnia 14.09.1932 r.

³⁰ Tamże, k.b.p., wyciąg z ksiąteczki wojskowej z dnia 14.09.1932 r.

³¹ Tamże, k.b.p., protokół z dnia 17.12.1930 r., sporządzony i podpisany przez: Władysław Przerorski – członek Komisji, wybrany przez Magistrat m. Ostrowca, Józef Biedrzycki – członek komisji, wybrany przez Radę Miejską m. Ostrowca, Michał Życzyński – członek komisji wybrany przez pracowników Magistratu m. Ostrowca, jako ubezpieczonych w miejskim funduszu emerytalnym, zatwierdził ochotniczą i obowiązkową służbę wojskową.

³² Tamże, k.b.p., pismo z 1928 r.

³³ Tamże, k.b.p., kwestionariusz do wypełnienia przez pracowników Magistratu miasta Ostrowca z dnia 14.09.1932 r.; k.b.p. Wyciąg z ksiąteczki wojskowej z dnia 14 września 1932 r.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże, k.b.p., wyciąg z wykazu zaślubionych z parafii Waśniów, żona Marta Janina z d. Koftwa, córka Józefa i Agnieszki z d. Dwojak, z dnia 9.09.1932 r.

³⁶ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 24.11.1928 r.; k.b.p. z dnia 26.11.1928 r., do Komendanta Pow. Kom. Uzupełnień w sprawie F. Reszczyka ubiegającego się o posadę poborcy podatkowego – opinia – podpisał Kierownik Tadeusz Seruga.

³⁷ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 04.03.1930 r., dotyczące udziału w pisaniu list wyborczych do Rady Miejskiej, w Magistracie, przez F. Reszczyka – oświadczenie pracownika.

³⁸ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 12.03.1929 r. – podpisał Kierownik Tadeusz Seruga.

Zdjęcie wykonane na Świętym Krzyżu w latach 30. XX wieku.
Franciszek Reszczyk z bratową Genowefą Reszczyk
Źródło: AD, zbiór fotografii.

Zdjęcie wykonane na Świętym Krzyżu w latach 30. XX wieku.
Na pierwszym planie żona Franciszka Reszczyka – Marta Janina
(z d. Kotwa)
Źródło: AD, zbiór fotografii.

Po okresie próbnym został awansowany z dniem 1 maja 1929 r. na stanowisko pomocnika referenta w Wydziale Administracyjnym biura Magistratu, za wynagrodzeniem, płatnym z góry, według XI stopnia szczebel „a” płac urzędników państwowych wraz ze wszystkimi dodatkami przynależnymi dla tego stopnia³⁹.

W czasie zatrudnienia na stanowisku referenta, zgodnie z uchwałą Magistratu, z dniem 12 sierpnia 1929 r. została dołożona mu praca prowadzenia agendy wojskowej za pana Tomasza Klimka, aż do odwołania⁴⁰. Ponieważ w owym czasie umowy o pracę były terminowe, z dniem 1 października 1931 r. został pozostawiony w służbie miejskiej w XI „a” stopniu służbowym z 15% dodatkiem komunikacyjnym, z wyjątkiem 15% dodatku mieszkaniowego⁴¹. Należy dodać, że Franciszek Reszczyk przez całe swoje życie mieszkał w Ostrowcu na ulicy Kuźnia. W dniu 25 czerwca 1932 r. wydano mu bardzo dobrą opinię: „pracuje w Magistracie od września 1929 r. przechodząc różne działy pracy, wykazując sumienność w pracy, wobec czego proszę o ustalenie go w służbie miejskiej w charakterze referenta wojskowego i przyznania mu stopnia płacy”⁴². Każdy z pracowników Magistratu w czerwcu 1932 r. musiał podpisać deklarację o zmianie wysokości uposażeń funkcjonariuszy państwowych, co Franciszek Reszczyk też uczynił w dniu 30 czerwca 1932 r. (częściowe obniżenie zarobków) – Aneks 4.

Jednak władze miasta Ostrowca nie były konsekwentne w swojej działalności i dlatego sam zainteresowany F. Reszczyk zwrócił się do Zarządu Miasta w Ostrowcu z prośbą:

Od roku pełnię funkcję referenta wojskowego, lecz do obecnej chwili nie otrzymałem odnośnej nominacji na zajmowane obecnie stanowisko, wobec czego upraszam Sz. Zarząd miasta o ustalenie mnie w służbie miejskiej w charakterze referenta wojskowego i przyznanie mi odpowiednich poborów, przewidzianych na ten cel w budżecie miasta na rok bieżący. Ostrowiec dn. 13 X 1932 Reszczyk⁴³.

Otrzymał odpowiedź na piśmie, że: „Petent został powiadomiony o tem, iż Magistrat w dniu 3 XI 1932 rozpatrzenie prośby przedstawionej odłożył do czasu ustanowienia naszego statutu etatów stanowisk służbowych, co stwierdza własno-

³⁹ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 28.05.1929 r. – w sprawie mianowania na stanowisko pomocnika referenta w Wydziale Administracyjnym biura Magistratu, podpisał Kierownik Tadeusz Seruga.

⁴⁰ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 14.08.1929 r. – przejęcie prowadzenia agendy wojskowej.

⁴¹ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 10.07.1931 r. – pozostawienie F. Reszczyka na tym samym stanowisku w Magistracie z dotychczasowymi poborami służbowymi.

⁴² Tamże, k.b.p., pismo z dnia 25.06.1932 r. – w sprawie powierzenia stanowiska w służbie miejskiej w charakterze referenta wojskowego – podpisał Józwik.

⁴³ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 13.10.1932 r.

ręcznym podpisem⁴⁴. W związku z tym do marca 1935 r. pracował na stanowisku referatu wojskowego, a od 21 marca 1935 r. Prezydent miasta Ostrowca, M. Sokół, skierował pismo następującej treści: „Powierzam Panu z dniem dzisiejszym Kierownictwo Biura Ewidencji Ludności w Wydziale Administr. biura miejskiego z tem, że prowadzenie agend referatu wojskowego należeć będzie nadal do Pańskich obowiązków służbowych⁴⁵. Z dniem 1 czerwca 1938 r. pobory miesięczne Franciszka Reszczyka ustalono wg IX stopnia płac szczebel „a”, wraz z dodatkiem ekonomicznym na jednego członka rodziny i dodatkiem mieszkaniowym⁴⁶.

W czasie wojny Niemcy za pośrednictwem burmistrza miasta inż. D. Janaszewskiego przeprowadzali regulacje płacowe. Burmistrz zawiadomił pracownika na piśmie:

że od dnia 1 maja 1941 r. wynagrodzenie służbowe Pana zostało ustalone aż do odwołania na zł 270 miesięcznie, t.j. według V-jej grupy taryfy płac dla niebędących Niemcami pracowników umysłowych w służbie publicznej na terenie Generaln. Gubern. ogłoszonej w dzienniku Rozporz. dla Gen. Gub. Nr 4 z 1941 r. str. 21. Poza tym stosunek służbowy między Gminą a Panem nie ulega zmianie⁴⁷.

Z kolei Burmistrz Miasta F. Baranowski w piśmie z dnia 5 sierpnia 1941 r. zmienił z dniem 1 maja 1941 r. pobory: „podwyższam Panu z dniem 1 maja 1941 r. uposażenie otrzymane wg V. grupy, do 292 zł miesięcznie⁴⁸. Do tego został Franciszkowi Reszczykowi przyznany aż do odwołania od dnia 1 września 1941 r. dodatek funkcyjny w wysokości 25 zł miesięcznie⁴⁹. Z dniem 1 lutego 1942 r. otrzymał uposażenie wg V grupy – 315 zł miesięcznie⁵⁰. Ponieważ do 1 czerwca 1943 r. cały czas pełnił p.o. Kierownika Wydziału Administracyjnego, Burmistrz miasta F. Baranowski postanowił powierzyć:

Kierownictwo Wydziału Administracyjnego i równocześnie począwszy od dnia 1 czerwca 1943 r. przyznaję Panu aż do odwołania wynagrodzenie służbowe 380 zł. (...) miesięcznie, t.j. wg. IV. grupy taryfy płac dla niebędących Niemcami pracowników umysłowych w służbie publicznej na terenie G.G. (...), oraz dodatek funkcyjny w wysokości 70 zł. czyli łącznie 450 zł. (...), płatnych 15-go każdego miesiąca⁵¹.

⁴⁴ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 7.11.1932 r.

⁴⁵ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 21.03.1935 r.

⁴⁶ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 28.05.1938 r. – ustalenie poborów i dodatkowo prowadzenie agend referatu oplg – podpisał Prezydent Miasta M. Sokół.

⁴⁷ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 14.05.1941 r.

⁴⁸ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 5.08.1941 r.

⁴⁹ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 30.08.1941 r. – przyznanie dodatku funkcyjnego w wysokości 25 zł miesięcznie.

⁵⁰ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 2.02.1942 r. – podwyższenie uposażenia do 315 zł miesięcznie.

⁵¹ Tamże, k.b.p., pismo z dnia 1.06.1943 r.

Akta personalne Franciszka Reszczyka zamyka pismo z dnia 4 lutego 1944 r. kierowane do Wydziału Finansowego w Magistracie miasta Ostrowca, podpisane przez Burmistrza Miasta, następującej treści: „Wstrzymać z dniem 1 lutego 1944 r. aż do odwołania wypłatę poborów służbowych dla Franciszka Reszczyka oraz Antoniego Batorowskiego, z zachowaniem ubezpieczenia socjalnego tych pracowników, aż do definitywnego wyjaśnienia”⁵².

Franciszek Reszczyk, będąc Kierownikiem Wydziału Administracyjnego Zarządu Miejskiego, prowadził działania polegające na pomocy Polakom i Żydom, wyrabiając im fałszywe dokumenty. Za swoją odważną pomoc ludności ostrowieckiej został aresztowany w 1943 r. przez gestapo i osadzony w areszcie, który wówczas znajdował się przy ul. Głogowskiego w Ostrowcu. Bardzo często był zabierany na przesłuchania do siedziby gestapo przy ulicy Sienkiewicza⁵³ – Aneks 5. Jak podaje Waldemar Ryszard Brociek:

Według obwieszczenia niemieckiego z dnia 16 stycznia 1944 r. skazany został na karę śmierci za „przechowywanie bandytów” i jako zakładnik przewidziany do ułaskawienia, jeśli nie nastąpią inne akcje zbrojne ruchu oporu (pozostali skazani straceni zostali w Lipniku). Według obwieszczenia niemieckiego z dnia 19 marca 1944 r. ponownie skazany został na karę śmierci za „należenie do niedozwolonej organizacji” i jako zakładnik przewidziany do ułaskawienia. Na obwieszczeniu z 19 kwietnia 1944 r. występuje na liście osób rozstrzelanych (za przynależność do niedozwolonej organizacji) w odwet za akcje polskiego ruchu oporu⁵⁴.

Wszystkie podane wyżej informacje były nieprawdziwe. Franciszek Reszczyk w tym czasie był przetrzymywany w areszcie w Ostrowcu Świętokrzyskim, a potem w więzieniu w Radomiu. Rodzina czyniła wiele, aby uwolnić go z niewoli. Ale ich starania nie powiodły się.

Wiele osób pomagało przetrwać bardzo trudny czas Polakom i Żydom. Szczególnie pomocy potrzebowali Żydzi, którzy byli zamknięci w getcie ostrowieckim. „Pomoc ta miała różne formy, najczęściej była to pomoc indywidualna, niekiedy wynikająca z bliskich więzi, niekiedy z patriotyzmu”⁵⁵. To właśnie patriotyzm i głębokie poczucie, że może uratować wiele osób, sprawiły, że Franciszek Reszczyk zaangażował się w dostarczanie fałszywych, tzw. „lewych”

⁵² Tamże, k.b.p., pismo z dnia 4.02.1944 r.

⁵³ AD, wspomnienia Józefa Reszczyka – bratanka F. Reszczyka; W.R. Brociek, *Księga poległych, pomordowanych i zaginionych mieszkańców Ostrowca Św.*, „Gazeta Ostrowiecka” (dalej: „GO”) nr 32(2521), 2003, s. 18. Jak podaje autor, wraz z Franciszkiem Reszczykiem zostali aresztowani Bilewski, Batorowski, Rembajn, dwaj ostatni byli także pracownikami Magistratu ostrowieckiego.

⁵⁴ W.R. Brociek, *Księga poległych...*, s. 18.

⁵⁵ K. Urbański, *Zagłada społeczności Żydowskiej Ostrowca Św. ...*, s. 84.

dokumentów, kennkart czy metryk urodzenia oraz innych potrzebnych dokumentów – także dla społeczności żydowskiej⁵⁶. Przy tym należy dodać, że zajmowane stanowisko kierownika Wydziału Administracyjnego ułatwiło mu znacznie to zadanie⁵⁷.

Do aresztowania, a w następstwie tego śmierci Franciszka Reszczyka przyczynił się Naczelnik Wydziału Administracyjnego Gustaw Słotwiński, który okazał się konfidentem, współpracował z niemieckim okupantem, sprzedając informacje za pieniądze, o czym świadczą pisma w jego aktach osobowych⁵⁸. Na Słotwińskiego został wydany wyrok, w następstwie którego zginął zastrzelony przez członków Kedywu Ostrowieckiego AK, za współpracę z gestapo⁵⁹.

Z więzień komendy policji bezpieczeństwa w Radomiu, w transporcie z innymi 344 osobami, przewieziono Franciszka Reszczyka do obozu koncentracyjnego KL Gross-Rosen. W obozie znalazł się dnia 20 lutego 1944 r. i otrzymał

⁵⁶ AD, wspomnienia Józefa Reszczyka; W.R. Brociek, *Księga poległych...*, s. 18.

⁵⁷ AD, wspomnienia Józefa Reszczyka; E. Lipko-Lipczyńska (1913–2001), nauczycielka języka polskiego w Liceum im. J. Chreptowicza w Ostrowcu w latach 1948–1963, list autorki: „W tylu miejscach, w tylu krajach zajętych przez Niemców, gdzie działało gestapo, działały też sprawne donosy. Ludzie wówczas zagrożeni ukrywali się w piwnicach, na strychach, w komórkach, a u nas mieszkali z nami, pracowali w ogrodzie i na roli, uczyli na tajnych kompletach. Ojciec mój poprzez kontakty z siatką konspiracyjną w Magistracie załatwiał im aryjskie papiery (...)”. <http://zydowskiostrowiec.blogspot.com/2016/> [dostęp: 24.09.202].

⁵⁸ AZUM, sygn. 98, Słotwiński Gustaw, akta osobowe, k.b.p.

⁵⁹ AD, wspomnienia Józefa Reszczyka; W.R. Brociek, *Księga poległych...*, s. 18; K. Kocowski, *Biało-czerwona nad Ostrowcem Świętokrzyskim*: „Ostrowiec Świętokrzyski nie poddawał się okupantowi, funkcjonowała partyzantka, tworzyły się siatki konspiracyjne, które wykonywały różnego rodzaju akcje. W tym okresie powstaje Okręg Kielecko-Radomski ZWZ-AK podzielony na obwody. Jednym z nich jest Obwód Opatowski, którego komenda wraz ze sztabem mieściła się w Ostrowcu. Obwód Opatowski podzielony był na 5 podobwodów, a podobwodem I był Ostrowiec Świętokrzyski, który obejmował gminy: Częstocice, Kunów, Bodzechów, Grzegorzowice, Waśniów i Mominę. W celu prowadzenia działań likwidacyjnych, dywersyjnych i sabotażowych powołano oddział dywersyjny Związku Odwetu, którego dowódcą był ppor. Józef Mularski »Zapała«. Ostrowiecki oddział dywersyjny liczył ok. 80 ludzi. Najwięcej akcji sabotażowych przeprowadzono w wydziałach Zakładów Ostrowieckich produkujących wyroby na potrzeby wojskowe, jak również w wydziałach produkujących stal, odlewy staliwne i żeliwne. Oddział dywersyjno-likwidacyjny niszczył rurociągi gazowe, przewody elektryczne i telefoniczne, spisy ludności, rekwirował środki płatnicze, rozbrajał jednostki wojskowe, zdobywając uzbrojenie, odbijał i uwalniał więzionych, likwidował agentów i Niemców bestialsko odnoszących się do aresztowanych Polaków. Największym problemem organizacji konspiracyjnych był ustawiczny brak odpowiedniej ilości broni”. <https://zeszytkombatanckie.pl/bialo-czerwona-nad-ostrowcem-swietokrzyskim/Kazimierz-Kocowski-„Grom”,-Zeszyt-36> [dostęp: 24.09.2020].

numer 17 666 (według „Chronologii transportów do KL Gross-Rosen” numer 17 666 został nadany 17.02.1944 r.)⁶⁰. Z wyroku sądu doraźnego w Radomiu z dnia 2.04.1944 r. Franciszek Reszczyk został rozstrzelany 5.05.1944 r.⁶¹

Ściana Śmierci. Muzeum Gross-Rosen

Źródło: AD, zbiór fotografii.

W obozie KL Gross-Rosen egzekucje wykonywano pod Ścianą Śmierci, ciała grzebano na tamtejszym cmentarzu lub na terenie obozu. Nie można ustalić miejsca pochowania zwłok Franciszka Reszczyka⁶².

⁶⁰ AD, Muzeum Gross-Rosen, pismo z dnia 19 grudnia 2012 r., znak:DG.430-374/1654/12.

⁶¹ Tamże.

⁶² *Księgi Zmarłych Gross-Rosen*: „W III Rzeszy przepisy prawa przewidywały zgłaszanie zgonów urzędnikowi Stanu Cywilnego, w którego okręgu nastąpił zgon. Obowiązek zgłoszenia dotyczył tak zakładów karnych, jak i miejsc odosobnienia – w tym obozów koncentracyjnych. Każda gmina stanowiła w zasadzie okręg jednego urzędu stanu cywilnego. Jeden z takich okręgów miał siedzibę w Rogoźnicy (Standesamt Gross-Rosen) i tam należało kierować wszystkie przypadki zgonów. Taki stan rzeczy powodował, iż władze cywilne posiadały informację o liczbie zgonów i ich przyczynach (np. egzekucje, zastrzelenie przy próbie ucieczki itd.). Dlatego też tak władze policyjne, jak i obozowe zabiegały o zmianę zasad rejestracji zgonów. Prezydent Rejencji we Wrocławiu 7 września 1942 r. podjął decyzję o wyłączeniu z dotychczasowego okręgu obszaru obozu koncentracyjnego Gross-Rosen. Obszar ten z dniem 1 października 1942 r. stał się nowym okręgiem urzędu stanu cywilnego i otrzymał oznaczenie »Standesamtsbezirk Gross-Rosen II«, <https://www.gross-rosen.eu/dokumenty-smierci/more-4400> [dostęp: 25.06.2020].

3. Obóz KL Gross-Rosen

Brama wejściowa. Muzeum Gross-Rosen

Źródło: AD, zbiór fotografii.

Hitlerowcy zaczęli organizować na ziemiach polskich obozy koncentracyjne, kierowane przez SS Heinricha Himmlera i jemu podległe⁶³. „Pierwsze obozy założono w lecie 1940 r. w Oświęcimiu, Stutthofie i Treblince. Polaków zsyłano do obozów koncentracyjnych w Niemczech, Austrii i innych krajach: do Dachau, Buchenwaldu, Sachsenhausen, Mauthausen, Neuengamme, Gross-Rosen czy Ravensbruck”⁶⁴.

Obóz koncentracyjny w Gross-Rosen władze hitlerowskie założyły 2 sierpnia 1940 r. „jako małe komando robocze obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen. Przywieziono wtedy samochodami 100 więźniów. Było wśród nich 98 Polaków. Nazwa tego obozu brzmiała: KL Sachsenhausen. Arbeitslager Gross-Rosen”⁶⁵. Z upływem lat wojennych i wzrostem ogromnych potrzeb gospodarczych Niemiec zaczęto zmieniać charakter obozu. Coraz dotkliwiej brakowało Niemcom rąk do pracy. Za wszelką cenę – cenę śmierci, wykorzystywali siłę roboczą więźniów wobec malejącej siły roboczej na ich niemieckim rynku pracy. „Pierwotna polityka eksterminacji przeciwników politycznych i osób

⁶³ W. Roszkowski, *Historia Polski...*, s. 95.

⁶⁴ Tamże, s. 96.

⁶⁵ K. Hałas, *Byłem w KL Gross-Rosen i Dyhernfurth. Wspomnienia lekarza-więźnia, Muzeum Gross-Rosen*, Krótka historia obozu w Gross-Rosen, Wałbrzych 2020 [dostęp: 25.06.2020].

prześladowanych ze względów rasowych zastąpiona została formułą »wyniszczenia poprzez pracę«.⁶⁶

Duże znaczenie miał fakt, że na terenie Wzgórz Strzegomskich znajdował się kamieniołom granitu. Władze hitlerowskie postanowiły przystosować ziemię wokół do zorganizowania obozu. Wybudowano baraki dla więźniów (w kwietniu 1941 r. było ich cztery⁶⁷) i zaczęto przywozić tu Polaków i Żydów. Wybudowano w międzyczasie barak przeznaczony na izbę chorych i kuchnię. Warunki panujące były bardzo trudne, nie było wody, sanitariatów, w związku z tym szerzyły się różnego rodzaju choroby. Praca w kamieniołomie była bardzo ciężka i wycieńczająca organizmy więźniów. Następował ubytek „nader złego materiału ludzkiego”⁶⁸. Okupanci zaczęli stosować politykę zastępowania więźniów chorych lub ubywaających wskutek zgonów innymi więźniami (przywiezionymi z innych obozów), „bardziej wydajnym materiałem ludzkim”⁶⁹. Wielu więźniów zginęło podczas prac w kamieniołomie, w zimie 1940/1941 – 91 zgonów⁷⁰. Z dniem 1 maja 1941 r. obóz został zaliczony do II kategorii ośrodków odosobnienia, przewidziany dla więźniów: „ciężko obciążonych, lecz jeszcze zdolnych do wychowania i poprawy więźniów ochronnych”⁷¹.

Pierwszym komendantem obozu został 43-letni Arthur Rödl, do dyspozycji miał straż, była to kompania SS-manów w liczbie 118 osób⁷², we wrześniu 1942 r. zmieniono komendanta głównego na 43-letniego Wilhelma Gideona, 11 października 1943 r. powierzono komendanturę obozu 33-letniemu Johannesowi Hassebroekowi, który na tym stanowisku pozostał do zakończenia działań wojennych⁷³.

W roku 1941 kierownictwo uzyskało przydział ruchomego krematorium do spalania zwłok na terenie obozu oraz otrzymało pieniądze na zakup 1000 urn. W następstwie tego w niedługim czasie uzyskano zgodę na wybudowanie krematorium na terenie obozu: „aby uniknąć dalszego kierowania zwłok zmarłych więźniów do Legnicy”⁷⁴. Między innymi w ten sposób wyłączono zgony ludzkie, które

⁶⁶ A. Konieczny, *KL Gross-Rosen hitlerowski obóz koncentracyjny na Dolnym Śląsku 1940–1945*, Muzeum Gross-Rosen, Wałbrzych 2012, s. 3.

⁶⁷ Tamże, s. 5.

⁶⁸ Tamże, s. 6.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże, s. 7.

⁷¹ Tamże, s. 8.

⁷² Tamże, s. 11.

⁷³ Tamże, s. 12-13.

⁷⁴ Tamże, s. 14-15.

Krematorium polowe. Muzeum Gross-Rosen

Źródło: AD, zbiór fotografii.

Stała ekspozycja wagonów z urobkiem granitu. Muzeum Gross-Rosen

Źródło: AD, zbiór fotografii.

miały miejsce na terenie obozu, spod cywilnych instytucji⁷⁵. Dnia 1 października 1942 r. utworzono odrębny urząd stanu cywilnego na terenie obozu, co pozwoliło na niezgłaszanie zgonów do urzędu gminnego w Gross-Rosen⁷⁶. Dodatkowo dla sfalszowania liczby zgonów zaczęto od dnia 26 maja 1943 r. „specyficzne kodowanie numeracji metryk zgonu rejestrowanych w obozowych księgach, by unie możliwić na ich podstawie zorientowanie się w rozmiarach śmiertelności”⁷⁷. Pod koniec 1941 r. w obozie przystąpiono do akcji zakodowanej pod kryptonimem „14 f 13”⁷⁸, która miała za zadanie eliminowanie więźniów niezdolnych do pracy oraz chorych tzw. „niepotrzebnych zjadaczy chleba”⁷⁹. W konsekwencji przeprowadzono selekcję osadzonych i wykonano wyroki na 127 więźniach⁸⁰.

Największą liczbę ofiar egzekucji zanotowano w 1944 r., w 124 egzekucjach zamordowano – rozstrzelano lub powieszono – 582 osoby. Były to osoby z wyroków policyjnych sądów doraźnych⁸¹, w tej liczbie był również Franciszek Reszczyk. W latach 1940 i 1941 egzekucje w obozie Gross-Rosen były rzadkie.

W 1943 i 1944 stały się one zjawiskiem normalnym, prawie codziennym. Każdego dnia grupka skazańców, wywoływana najczęściej podczas apelu rannego, odchodziła w kierunku krematorium. Na osobach przywożonych z zewnątrz, jak więźniowie cywilni, żołnierze itd., wyroki wykonywano strzałem w tył czaszki (Genickschuss) lub nawet przez powieszenie. W Gross-Rosen stosowano podawanie do picia trujących substancji, prawdopodobnie roztworów cyjankali. Wprowadzili to do praktyki obozowej lekarze SS Entress i Babor.⁸²

Można przypuszczać, że Franciszek Reszczyk został rozstrzelany najprawdopodobniej przez sześciuosobowy pluton egzekucyjny w dniu 5 maja 1944 r., a jego zwłoki zostały spalone w obozowym krematorium⁸³.

⁷⁵ Tamże, s. 14.

⁷⁶ Tamże, s. 15.

⁷⁷ Tamże. Kodowanie wyglądało następująco: „pierwszy zgon otrzymał nr I/1, drugi I/2 i tak dalej aż do I/185, po czym przychodził nr II/1 itd.; z każdym nowym rokiem numeracja rozpoczynała się znów od I/1”.

⁷⁸ Tamże, s. 16.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ Tamże, s. 17.

⁸¹ Tamże, s. 29.

⁸² K. Hałgas, *Byłem w KL Gross-Rosen i Dyhernfurth...* [dostęp: 25.06.2020]; A. Konieczny, *KL Gross-Rosen hitlerowski obóz koncentracyjny...*, s. 6, 12, jak podaje autor: Friedrich Entress jako 26-letni podporucznik pełnił funkcję lekarza SS od stycznia 1941 r. W marcu 1942 r. funkcję lekarza obozowego obejmowali kolejno: Kurt Babora, Willi Jobst, Heinrich Rindfleisch, Paul Dehnel, Heinz Thilo i Josef Mengele.

⁸³ *Księga zmarłych więźniów KL Gross-Rosen Część II*, Muzeum Gross-Rosen 2002. Taki wyrok wykonano w dniu 11 maja 1944 r. o godzinie 16.30 na robotniku Aleksandrze Kowalenko, po egzekucji sporządzono protokół, s. 108.

Obóz koncentracyjny w Gross-Rosen funkcjonował przez 46 miesięcy, znajdowało się w nim około 120 tys. więźniów z ponad 20 państw. 13 lutego 1945 r. na teren obozowy „wkroczyli żołnierze 70. brygady zmotoryzowanej 3. armii pancерnej gwardii, dowodzonej przez pułkownika Iwana Iwanowa”⁸⁴.

Zakończenie

Od chwili odzyskania niepodległości w 1918 r. rodzina Reszczyków zaznaczyła swoje zaangażowanie w rozwój miasta Ostrowca Świętokrzyskiego. Okres międzywojenny był ściśle związany z walką z bolszewikami w latach dwudziestych XX w., z pracą na rzecz miasta, a po rozpoczęciu działań wojennych w 1939 r. z terrorem niemieckim. Wychowanie w duchu patriotyzmu i możliwości czerpania najlepszych wzorów z postaw przodków doprowadziły Franciszka Reszczyka do pomagania w ciężkich czasach wojennych mieszkańcom Ostrowca Świętokrzyskiego. Poprzez swoje szlachetne i wzorowe zachowanie miał możliwość nieść tę szczególną pomoc. Franciszek Reszczyk bardzo mocno zaangażował się w pracę konspiracyjną, wyrabiając fałszywe dokumenty potrzebującym. Pamięć o jego czynach przetrwała, przekazywana z pokolenia na pokolenie.

Postawę, jaką reprezentował Franciszek Reszczyk, na pewno wykazywało wiele innych osób na terenie Polski, to między innymi na nich opierała się konspiracyjna walka z okupantem. Dzięki ich zaangażowaniu w działania na rzecz ludności lokalnej ci ludzie mogli przetrwać najcięższe chwile swojego życia. Praca dla dobra drugiego człowieka była pełną oddania, nawet w obliczu śmierci.

Cel o charakterze oceniającym został zrealizowany poprzez nakreślenie sylwetki Franciszka Reszczyka. Pokazano jego status społeczny, życie osobiste i zawodowe. Przedstawiono za pomocą analizy, na podstawie materiałów archiwalnych, jego drogę awansu po szczeblach drabiny samorządowej. Dotarcie do innych źródeł dotyczących bohatera tego artykułu jest w zasadzie niemożliwe

Dnia 5 maja 1944 r. zmarli: Baterowski Antoni ur. 13.06.1905 r. Ostrowice, pol., s. 17; Enoch Kiwa ur. 24.09.1901 r., żyd., s. 28; Gajewski Władysław ur. 07.11.1926 r. Szewna, pol., s. 31; Grabowski Dominik s. 35; Kazik Edward ur. 16.04.1921 r., s. 46; Leibit Michajło ur. 25.05.1925 r., radz., s. 56; Michalski Wiktor ur. 18.09.1897 r. Kunów, pol., s. 61; Orłowski Jan ur. 04.12.1916 r. Szczygolice, pol., s. 66; Reszczyk Franciszek ur. 28.01.1902 r. Ostrowiec Św., zginął 05.05.1944 r., pol., s. 73.

⁸⁴ A. Konieczny, *KL Gross-Rosen hitlerowski obóz koncentracyjny...*, s. 38, 40.

– nie istnieją. Do tej pory nikt nie podjął się zbadania jego losów życiowych i zaangażowania w życie Magistratu ostrowieckiego – działania na rzecz miasta, jak i wykonywania w obliczu strachu i niepokoju zadań polegających na pomocy innym potrzebującym ludziom, za co, trzeba to podkreślić z całą stanowczością – zapłacił życiem.

Na zakończenie należy przytoczyć słowa dr. hab. Sebastiana Piątkowskiego, który w swoich publikacjach zajmuje się kwestią pomocy Polaków dla ludności żydowskiej. Stwierdził on w jednym z licznych swoich artykułów, o znamienym tytule: „*Aryjskie papiery*”. *Z problematyki pomocy udzielanej Żydom przez Polaków w legalizowaniu fałszywych tożsamości na obszarze Generalnego Gubernatorstwa*⁸⁵, że:

Starając się przedstawić pomoc zwyczajnych Polaków mieszkających na terenie GG w legalizowaniu przez Żydów fałszywych tożsamości, należy pamiętać, że prawdopodobnie już nigdy nie będziemy w stanie przebadać tego zjawiska kompleksowo, a przede wszystkim ująć liczbowo. Nie zmienia to jednak faktu, że w źródłach są liczne przykłady postaw, które z perspektywy lat można określić mianem obywatelskich. Chociaż przekazanie ukrywającemu się Żydowi własnej metryki lub metryki kogoś z rodziny, pomoc w zdobyciu innych dokumentów, przyjęcie roli świadka w czasie ślubu kościelnego czy zameldowanie uciekiniera z getta z datą wsteczną i pod polskim nazwiskiem mogą wydawać się – zwłaszcza w kontekście całej okupacyjnej grozy – czynami o niewielkim znaczeniu, nierzadko stanowiły one pierwszy krok na drodze do uratowania drugiego człowieka. Mimo że nazwiska przeważającej liczby osób, które w chwili największej próby postanowiły przyjść z pomocą potrzebującym, pozostaną zapewne na zawsze nieznane, nie oznacza to przecież, że powinniśmy o nich zapomnieć⁸⁶.

Mając na uwadze, że znamy imię i nazwisko Franciszka Reszczyka, wydaje się, że nie zapomnimy o jego pomocy wobec ludności polskiej i żydowskiej.

„Kto ratuje jedno życie – ratuje cały świat” – wyryto na medalu, którym izraelski Instytut pamięci Męczenników i Bohaterów Jad Waszem odznacza szczególnie zasłużonych uczestników akcji pomocy Żydom w okresie II wojny światowej.⁸⁷

⁸⁵ S. Piątkowski, Instytut Pamięci Narodowej, Oddział w Lublinie, „*Aryjskie papiery*». *Z problematyki pomocy udzielanej Żydom przez Polaków w legalizowaniu fałszywych tożsamości na obszarze Generalnego Gubernatorstwa*, STUDIADDOI:10.48261/pjs200102, s. 38 [dostęp: 08.02.2021].

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ W.R. Brociek, A. Penkalla, R. Renz, *Żydzi ostrowieccy. Zarys dziejów*, Ostrowiec Świętokrzyski 1996, s. 106.

ANEKSY

Aneks 1

ŚWIADECTWO URODZENIA № 52

Miejsce urodzenia Ostrownik
Województwo Kieleckie
Powiat Opatowski

Zapisany w księgach stałej ludności:
Miasto _____
Wieś _____
Gmina _____

Imię i nazwisko dz	DATA URODZENIA			Rodzice
	Dzień	Miesiąc	Rok	
<u>Franciszek Reszczyk</u>	<u>28</u>	<u>stycznia</u>	<u>1902</u>	<u>Teofil i Bronia Majewskich</u>

Tysiąc dwieście drugi roku.
Zgodność aktu z oryginałem zaświadcza urzędnik stanu cywilnego per. Gironiec
Dnia 28/11 1929 r. Per. Gironiec

Tłoc. A. Komarnicki w Ostrowcu Nr. 597-28.

Świadectwo urodzenia Franciszka Reszczyka

Źródło: Archiwum Zakładowe Urzędu Miasta w Ostrowcu Świętokrzyskim, sygn. 249 Akta osobowe Reszczyk Franciszek, k.b.p.

Aneks 2

Wyciąg z ks. wojskowej
 st. ser. Reszczyk Franciszka -

Stronica 2. 3) Imiona: Franciszek, Nazwisko: Reszczyk
 2) Imiona rodziców: Józef i Rozalja -
 3) Urodzony dnia 28. 1902 w Ostrowcu gmina
 Ostrowiec, powiat Opatów, wojew. Kielce
 4) Szereżka macierzysty: polski Starodwór: polska
 wyznanie: rzymsko-kat. Dysopis: wzrost: 168
 włosy: c. blond, brwi: ciemne, oczy: piwne, nos,
 uszy: usta: normalnie, bracta podługina, kawa piąty
 5) wykształcenie cywilne uchwili wydania ks. wojsk.
 promienn. Szereżka wojskowy uchwili wydania
 ks. wojsk. st. szereż. 9) specjalność wojskowa
 uchwili wydania ks. wojsk. piech. kon. tycz. wyw.

Stronica 5) Odbył służbę czynną jako szereżowy uciawo-
 dowy ochotnik na podstawie art. 42. Ustawy
 o powołaniach ob. wojsk. od dnia 12. III. 1918 do 21. XI.
 1920 r. w 5 p. p. Leg. od 1. X. 1924 do 17. III. 1926 r.
 w 22 p. ul.

Stronica 6. 1) Przeniesiony do powołanego ruszenia bez
 bronii dnia 21. kwietnia 1926 r. na podstawie
 orzeczenia wojsk. lek. Kom. Rew. Łocisz jako
 kal. 5 2 2 1 i 43 lat. 24. prosno P.M. 8639/26.
 M.p. 1-1 kaleryński kapitan.

Łgoduoni powyższego wyciągu z ks. wojsk.
 Magistrat w Ostrowcu nadwładca -
 Ostrowiec du. 14 września 1932.

Wz. Przew. i
 ŁAWNIK

Wyciąg z książeczki wojskowej

Źródło: Archiwum Zakładowe Urzędu Miasta w Ostrowcu Świętokrzyskim, sygn. 249 Akta osobowe Reszczyk Franciszek, k.b.p.

Aneks 3

Wyciąg z wykazu zaślubionych. Mieś/ osada/ Mosów
 Gmina: Maszów. Powiat: Opatowski. Parafia: Maszowski -
 Nazwiska i imiona zaślubionych i ich
 rodziców

		Data ślub.		
Franciszek Reszczyk	Marta - Janina Kotwa	9 kwietnia	1928	÷
syn	Córka			
Teofil i Rozalja Majewskich	Józef i Agnieszka Dwojaków			

za zgodności z wykazem -
 M. p. Kojł gminy kł. A. B. Bonczewski -
 Przech 1-1 Brzezinski.

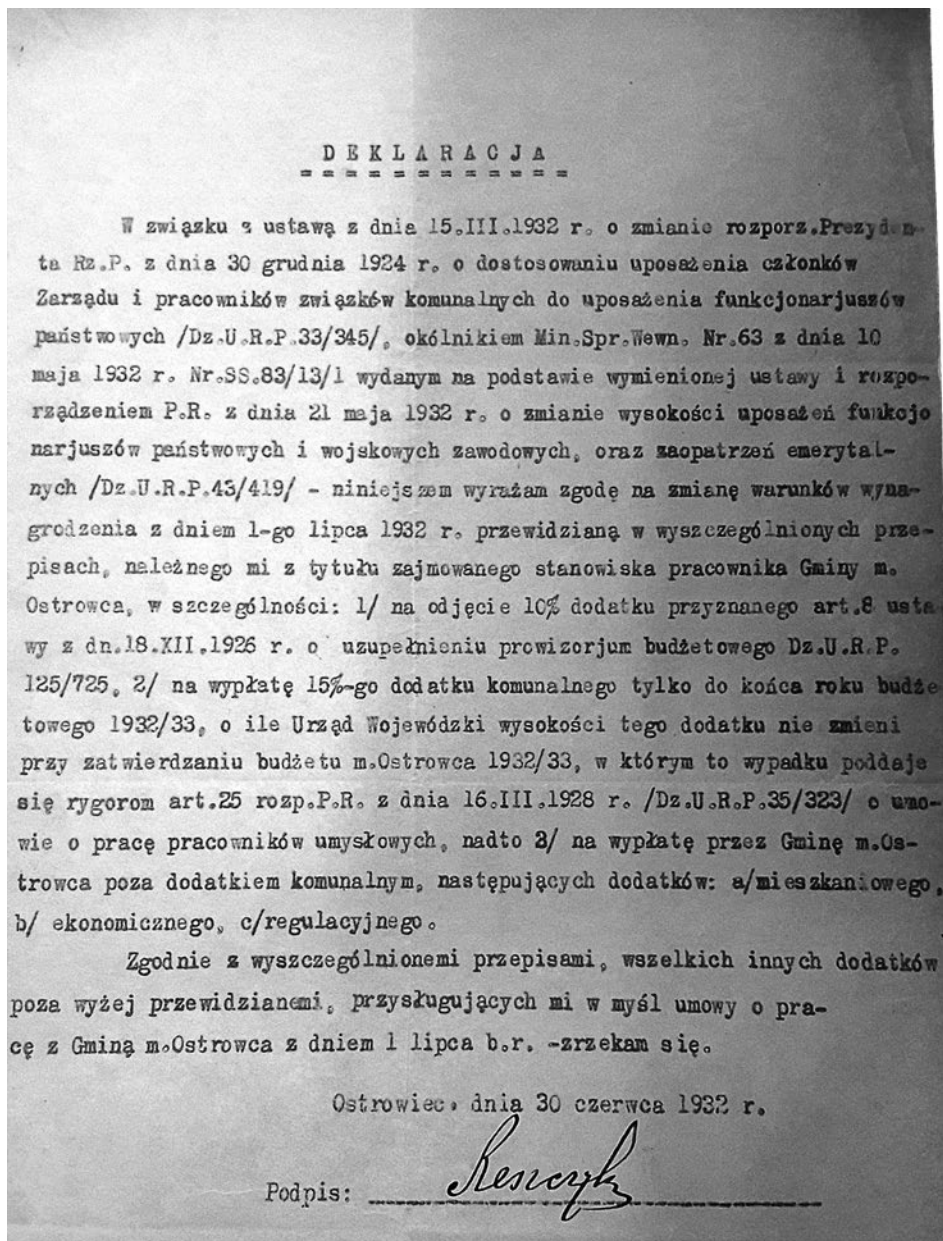
Zgodności powyższego odpisu z oryginałem
 Magistral m. Ostrowca zaświadcza -
 Ostrowiec du. 9 X. 1928 r.

Naczelnik Wydziału Rejonowego

Wyciąg z aktu ślubu małżeństwa Reszczyków

Źródło: Archiwum Zakładowe Urzędu Miasta w Ostrowcu Świętokrzyskim, sygn. 249 Akta osobowe Reszczyk Franciszek, k.b.p.

Aneks 4

Deklaracja o zmianie wysokości uposażeń funkcjonariuszy państwowych 30 czerwca 1932 r.

Źródło: Archiwum Zakładowe Urzędu Miasta w Ostrowcu Świętokrzyskim, sygn. 249 Akta osobowe Reszczyk Franciszek, k.b.p.

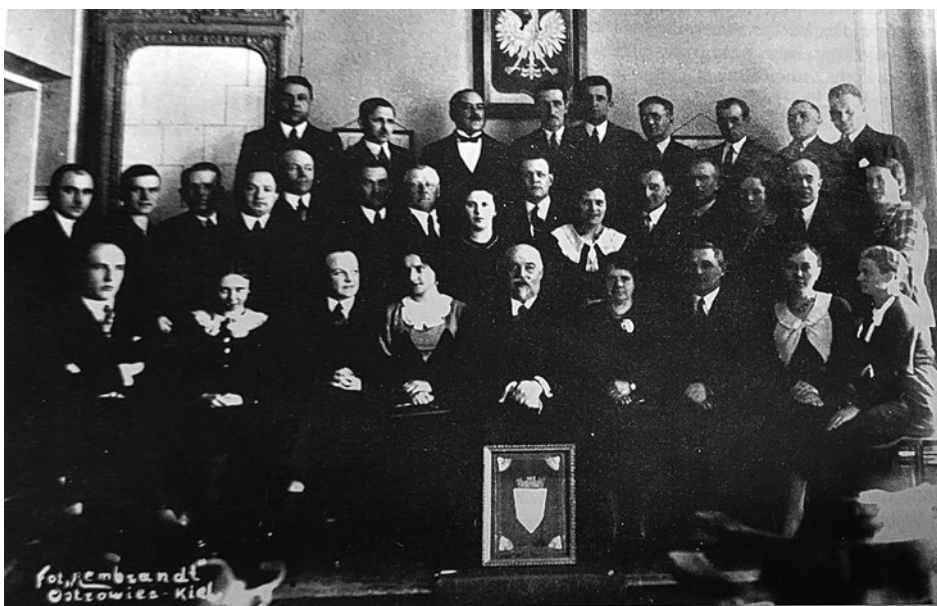
Aneks 5

Areszt miejscowej placówki policji bezpieczeństwa – Aussendienststelle d. KdS Radom. „Mieścił się w [Ostrowcu Świętokrzyskim – dop. autorki] budynku przy ul. Sienkiewicza. W areszcie było 5 cel, w których przeciętnie przebywało 100 osób. Po śledztwie zatrzymanych wywożono do więzienia, a stąd do obozów koncentracyjnych.”

Areszt żandarmerii. „Utworzony we IX 1939, mieścił się w budynku Sądu Grodzkiego przy ob. Alei 3 Maja. Przechowywano w nim Polaków (mężczyzn i kobiety), głównie członków ruchu oporu. Przesłuchiwania odbywały się w oddzielnym baraku. Więźniów wywożono do obozów koncentracyjnych, głównie do Oświęcimia, a także dokonywano na nich egzekucji, m.in. w lesie kleczanowskim, na ulicach Ostrowca Świętokrzyskiego, w Koprzywnicy, gdzie m.in. w III 1944 hitlerowcy rozstrzelali 40 osób.”

Źródło: *Obozy hitlerowskie na ziemiach polskich 1939–1945. Informator encyklopedyczny*, Warszawa 1979, s. 355.

Aneks 6

Pracownicy Magistratu miasta Ostrowca z 1932 r. Franciszek Reszczyk na fotografii znajduje się w drugim rzędzie od dołu (koło drzwi) – drugi z lewej strony

Źródło: *Ostrowiec Świętokrzyski. Monografia historyczna miasta*, Ostrowiec Świętokrzyski 1997, s. 189.

BIBLIOGRAFIA

Archiwalia

Archiwum Zakładowe Urzędu Miasta w Ostrowcu Świętokrzyskim (AZUM)

- sygn. 249 Akta osobowe Reszczyk Franciszek
- sygn. 98 Akta osobowe Słotwiński Gustaw

Archiwum Domowe w Ostrowcu Świętokrzyskim – zbiory własne autorki (AD)

- wspomnienia Józefa Reszczyka
- korespondencja z Muzeum Gross-Rosen, z dn. 19 grudnia 2012 r., Znak: DG.430-374/1654/12
- zbiór fotografii

Opracowania, publikacje

Albert A., *Najnowsza historia Polski 1918–1980*, Warszawa 1991.

Brociek W.R., *Księga poległych, pomordowanych i zaginionych mieszkańców Ostrowca Św.*, „Gazeta Ostrowiecka” nr 32, 2003.

Brociek W.R., *Okres II wojny światowej*, w: *Rejon Ostrowca Świętokrzyskiego w okresie II Wojny Światowej*. Materiały z konferencji Naukowej Ostrowiec Św. dnia 27-28 września 1999 r., red. W.R. Brociek, Ostrowiec Świętokrzyski 1999.

Brociek W.R., *Ostrowiecka Rada Miejska w okresie okupacji austriackiej*, „Walczyliśmy o stal” nr 33-34, 9-16.09.1988.

Brociek W.R., Penkalla A., Renz R., *Żydzi ostrowieccy. Zarys dziejów*, Ostrowiec Świętokrzyski 1996.

Konieczny A., *KL Gross-Rosen hitlerowski obóz koncentracyjny na Dolnym Śląsku 1940–1945*, Muzeum Gross-Rosen, Wałbrzych 2012.

Księga zmarłych więźniów KL Gross-Rosen Część II, Muzeum Gross-Rosen 2002.

Pilichowski Cz., *Hitlerowskie obozy i ośrodki przymusowego odosobnienia oraz ich rola w realizacji programu ludobójstwa i zagłady narodu Polskiego*, w: *Obozy hitlerowskie na ziemiach polskich 1939–1945*. Informator encyklopedyczny, Warszawa 1979.

Pronobis W., *Świat i Polska w dwudziestym wieku*, Warszawa 1990.

Renz R., *Ostrowiec w międzywojniu (1918–1939)*, w: *Ostrowiec Świętokrzyski. Monografia historyczna miasta*, red. W. Kotasiak, Ostrowiec Świętokrzyski 1997.

Roszkowski W., *Historia Polski 1914–1991*, Warszawa 1992.

Urbański K., *Ostrowiec w czasie I wojny światowej 1914–1918*, w: *Ostrowiec Świętokrzyski. Monografia historyczna miasta*, red. W. Kotasiak, Ostrowiec Świętokrzyski 1997.

Urbański K., *Zagłada społeczności Żydowskiej Ostrowca Św. w okresie II wojny Światowej*, w: *Rejon Ostrowca Świętokrzyskiego w okresie II Wojny Światowej*. Materiały z konferencji Naukowej Ostrowiec Św. dnia 27-28 września 1999 r., red. W.R. Brociek, Ostrowiec Świętokrzyski 1999.

Woyno J., *Kampania wrześniowa na Kielecczyźnie na tle wojny obronnej 1939 roku*, w: *Rejon Ostrowca Świętokrzyskiego w okresie II Wojny Światowej*. Materiały z konfe-

rencji Naukowej Ostrowiec Św. dnia 27-28 września 1999 r., red. W.R. Brociek, Ostrowiec Świętokrzyski 1999.

Strony internetowe

- dr hab. Sebastian Piątkowski, Instytut Pamięci Narodowej, Oddział w Lublinie, „»Aryjskie papiery«. Z problematyki pomocy udzielanej Żydom przez Polaków w legalizowaniu fałszywych tożsamości na obszarze Generalnego Gubernatorstwa”, STUDIADOI:10.48261/pjs200102, s. 38 [dostęp: 08.02.2021]
- E. Lipko-Lipczyńska (1913–2001), nauczycielka języka polskiego w Liceum im. J. Chreptowicza w Ostrowcu w latach 1948–1963, list autorki: „W tyłu miejscach, w tyłu krajach zajętych przez Niemców”, <http://zydowskiostrowiec.blogspot.com/2016/> [dostęp: 24.09.2020]
- <https://www.ostrowiecki.eu/powiat/charakterystyka/> [dostęp: 08.02.2021]
- Kazimierz Kocowski „Grom”, Zeszyt 36 K. Kocowski, Biało-czerwona nad Ostrowcem Świętokrzyskim, <https://zeszytykombatanckie.pl/bialo-czerwona-nad-ostrowcem-swietokrzyskim/> [dostęp: 24.09.2020]
- Księgi Zmarłych Gross-Rosen, <https://www.gross-rosen.eu/dokumenty-smierci/more-4400> [dostęp: 25.06.2020]
- Organizacja sieci konspiracyjnej w pionie gospodarczym podległym Delegaturze RP i Komendzie Głównej AK, <http://www.kedyw.info/wiki/> [dostęp: 27.02.2020]